

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen havonként háromszor, 5-én, 15-én és 25-én egy, illetőleg másfél iven. Előfizetési ár egész évre 4 frt., félévre 2 frt., Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt., 200 szóig 2 frt., a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő. Kis-Mester utca 1382.</p>
--	---	--

A protestánsok adóztatása kath. egyházi célokra.

(Folytatás.)

III.

Külön kathegóriát képeznek a m. kir. kultusministeriumnak, az egyházi adózásra vonatkozó többi sérelmes rendeletei, melyek által oly protestáns egyének, kik kath. vallásu jogelődöktől paraszttelket, zsellér-házat vagy bármilyen ingatlan paraszttelket szereztek; — továbbá olyanok, kik áttérés folytán katolikusokból lettek protestánsokká, a kezökön lévő volt jobbágy (paraszt) birtok után terményben, pénzben, munkában megállapított lecticalét, azaz évenkénti egyházi adót fizetni köteleztettek a kath. pap, tanító és egyéb egyházi szolgálók részére. Köteleztettek pedig azon alapon, hogy a kath. egyházi hatóságok által felmutatott can. vis. jegyzőkönyvek tanúsága szerint, az illető egyházközségekben akkor, mikor még e birtokok kath. kézen voltak, „a singulis colonis,“ „a quovis colono sessionato,“ „a quovis rusticorum integrae sessionis,“ „a sessione,“ „ab inquilinis domos habentibus,“ „a qualibet domo,“ „a singula domo“ stb. fizettetett a szóban lévő egyházi illetmény. Mert a kultusministerium szerint „az egyházlátogatási jegyzőkönyvek kétoldalu szerződéssek, tehát oly jogügyletek, melyeknek alapján a jogelőd jogai és kötelességei, valláskülönbség nélkül, a jogutódra is áthárulnak; az idézett és azokhoz hasonló kitételek is azt bizonyítják, hogy a követelt egyházi illetmények nem személyes, hanem birtokhoz kötött, birtokon fekvő dologi terhet képeznek, mely valláskülönbség nélkül minden birtokosra átszáll; a lecticale a fenálló rendeletek és törvényes gyakorlatnál fogva, a birtokot terhelő azon közadózások sorába tartozik, melyeknek lerovását a jogosult, a tulajdonos kutatása nélkül, a tényleges birtokos (p. o. haszonbérletől) is követelheti, s ennek csak a visszereset marad fen a tulajdonos ellen.“

Ily tartalmu és indokolásu kultusministeri rendeletek már eddig is ijesztő számmal vannak, az 1875 – 1882-dik évekből, úgy hogy alig van az országnak olyan vidéke, a

hol a protestánsok azoktól teljesen megkímélve maradtak volna. Azonban csoda, hogy számuk nem még nagyobb, mert hiszen valószínű, hogy még több korábban kath. kézen volt jobbágybirtok is van jelenleg az országban protestánsok tulajdonában, az pedig bizonyos, hogy ha az eddig kiadott ministeri rendeletek indokolása megáll, azok között aligha akad egy is, a mely a kath. egyházi adótól megmenekülhetne. Meglehet egyébiránt, hogy a java még csak ezután következik.

Hogy általában véve mit tartsunk a can. visitationalis jegyzőkönyvekről, arra vonatkozó véleményét e cikknek írója, elmondta már cikkének előbbi részében. És így itt és most csak azon kérdéssel kell foglalkoznia, vajjon lehet-e Magyarországon jogosan dologi párberről vagy kath. egyházi adóról beszélni.

A mily természetes dolog, hogy a hiveknek és nem birtokajknak van szükségök egyházra s annak szolgálataira, ép oly kétségtelen, hogy a párbér, eredetét és jogalapját tekintve, tisztán személyes adóterhe a magyarországi kath. vallásu nem nemes osztálynak, mely mint ilyen, régebben minden adózóra nézve egyenlő tételű személyes adóként jelentkezik s egészen a személyes viszonyok változásainak hatása alatt áll. — A fizetési kötelezettség, a házasságkötéssel vagy család- és háztartás alapításával kezdődik, özvegyek, nem önjogu árvák nem tartoznak párbért vagy ágybért fizetni. És így ezen egyházi illetmény eredetileg, nemcsak hogy reálteher nem volt, de még a hivek személyét sem terhelte feltétlenül. — Később az igaz, legtöbb helyen szokássá vált a birtokarányos adózás, mely alól már többnyire az özvegyek és árvák sem képeznek kivételt; de ezen különben sem általános változás után is személyes, noha birtokarányosan felosztott adóterhe maradt az u. n. párbér, a kath. egyházhiveknek és a legutolsó pár évtized kivételével, soha annak dologi természete még csak szóba sem hozatott.

A kultusministeri rendeletekből idézett fentebbi kitételek, melyekre ezen rendeletek oly nagy súlyt fektetnek, a párbér dologi természetét egyáltalában nem bizo-

nyitják. Egy részök szószerinti értelemben véve sem egyéb, mint az adózó személyének rendi megjelölése, ilyenek: „singuli coloni“ (minden egyes jobbágy), „colonus sessionatus“, „rusticus integrae sessionis“ (telkes jobbágy ellentétben a zsellérral, a jobbágyok másik alosztályával), „inquilini domos habentes“ (házas zsellérek, megkülönböztetésül a zsellérek másik osztályától, a házatlan zsellérektől, lakóktól). Embereket jelentenek mindezen kifejezések, nem birtokot. — De hogy ha az egyházlátogatási jegyzőkönyvekben „a sessione“, „ab integra sessione“ stb. kifejezések fordulnak is elő, ezek sem jelentik azt soha, hogy az adóteher a telken fekszik. — Ezek a kifejezések szelvében használtattak a can. visitatiók okmányaiban már akkor, a mikor még álmában sem sejtette senki a „dologi ágybér“ lehetőségét, még pedig egy jelentésben s ugyanazért váltakozva a „singuli coloni“, „coloni sessionati“, „rustici integrae sessionis“ kitételekkel, úgy hogy ezen kifejezések mindegyike nem egyebet jelentett, mint jobbágytelkes gazdát és pedig — hallgatólag odaértve, a mit különben is tudott mindenki, — a plebániához tartozó, róm. kath. vallású és külön háztartással bíró, családos gazdát. — Hogy milyen könnyedén készülnek néha a fontos kormányrendeletek, arra példát nyújt a „domus“ szónak a tárgyalt kultusministeri rendeletekben foglalt értelmezése. Ezek a „domus“ alatt házat értenek, pedig a can. visitationalis jegyzőkönyvekben „háztartást“, „családot“ jelent, tehát oly értelemben vétetik, a milyenben a magyar „ház“ szó is szelvében használtatik. Ezt tudva, semmi feltűnőt nem találunk abban, ha az egymást követő egyházlátogatási okmányokból azt olvassuk, hogy ugyanazon községben ugyanazon egyházi adó, egyszer „domus“, néhány évvel később „sessio“, megint valamivel később ismét „domus“, aztán pár évtized múlva megint „sessio“ után fizettetik, közben vagy végül pedig egy más can. visitatio alkalmával az mondatik, hogy „a paribus“ történik a fizetés. Ezek megannyi különböző kifejezések ugyanarra a dologra, hogy t. i. ezen adóteher viselője, a jobbágytelkes családfő, a telkes parasztgazda, — épen azért e kifejezések felváltva használtatnak és használtathatnak. A ministeri rendeletek szerint azonban, a például felhozott esetben, ugyanaz az adótétel először a házat, néhány év múlva a telket, azután megint a házat, végül megint a telket terheli, mindannyiszor, mint birtokon fekvő dologi tartozás, változatosság kedvéért pedig közben vagy legvégül még úgy is szerepel mint személyes párbér, a mi mind merő képtelenség s csak azt bizonyítja, hogy mennyire megengedhetetlen eljárás az, a kath. egyházlátogatási jegyzőkönyveknek a ministeri rendeletek által, oly nagyra vett kitételeiből dologi párbérré, birtokon fekvő egyházi adóra vonni következtetést. (Timon Á. ide ért.)

Mindezekből csak az a tanulság, hogy a volt jobbá-

gyok rendjének három alosztálya, t. i. a telkes gazda, a házias zsellér s a lakó (colonus sessionatus, inquilinus domum habens, subinquilinus), a mennyiben a kath. egyházhoz tartozott s tartozik, különböző mérték szerint, sőt sokszor különböző minőségben is fizette és fizeti a rendes egyházi adót; hogy a telek- és házbirtok adókulcsul használtatott és használtatik az egyházlátogatási jegyzőkönyvek tanúsága szerint; de ezekből még egyáltalában nem következik az, hogy a kath. egyházi adó nem személyes, hanem birtokon fekvő és a birtok bármely vallású megvevője által is fizetendő, tartozás.

Hogy a mult század végéig még senkinek sem jutott volt eszébe a kath. párbért réaltehernek tekinteni, mutatja az 1790 – 1: 26. t. cz. rendelkezése és létrejövetele nének története. Ezen törvény, midőn 6-dik §-ában a kath. papok, tanítók és más egyházi szolgák részére addig, netalán fizetett párbérek alól teljesen és örökre felmentette a protestánsokat, semmi tekintettel sem volt a can. visitatiókra, és semmi kivételt sem állapított meg a katolikusok kezéből protestánsok kezébe jutott jobbágyi birtokokra nézve. Pedig akkor századok óta léteztek már kath. egyházlátogatási jegyzőkönyvek, s azokban csak épen úgy megvannak, mint a legujabbakban, azok a most oly nyomósoknak feltüntetett kifejezések. Ezen fontos törvényünk tárgyalásakor sem a kath. papi rend, sem senki más nem említette a párbér réaltermészetét.

A kath. plébánusok jövedelmeinek 1802-ben történt conscriptiója alkalmával sem tulajdonit a kath. papság, a can. visitationalis jegyzőkönyvek szóban lévő kitételeinek oly nagy fontosságot. Ezen kitételek: „a singulis colonis“, „a domo coloniali“, „a sessione“, „a paribus colonorum“, mint egyjelentésűek, váltogatva használtatnak a conscriptiókban, sőt sok esetben az olyan adó, melyről korábbi egyházlátogatási jegyzőkönyvekben az van megírva, hogy „a sessione“ jár ki, ezen conscriptiókban „a qualibet domo“ vagy épen „a paribus“ fizetendőnek mondatik. És így, — ha csak azt nem akarjuk feltenni, hogy a conscriptiókat készített egyházi férfiak szándékosan törekedtek saját egyházuk megkárosítására, — hinnünk kell, hogy idegen volt előtök ama kifejezések most hirdetett döntő fontossága, s azzal együtt a párbérnek mint dologi tehernek felfogása.

Hogy e felfogás, ha netán létezett is itt-ott, századunk 3-dik tizedében sem talált méltánylásra, azt bizonyítja az 1824. évi ápril 24-én 10,265. sz. a. kelt helyt. tan. intévény, mely a protestánsokat, akárkitől szereztek birtokait, az 1791: 26. t. cz. értelmében, nem tartotta kath. egyházi adó fizetésére kötelezhetőeknek.

De hogy is lehetett volna ezen század első tizedeiben, jobbágy birtokon fekvő párbérről szó, mikor az 1836: 11. t. cz. intézkedéséig, még az országos (hadi) adó is csak a

nem nemes jobbágy személyét és nem a jobbágyi birtokot terhelte; a mikor tehát, ha a jobbágy-birtok nemes ember kezére jutott, az nem hogy párbért, de még csak országos adót sem tartozott ezen birtoka után fizetni.

Az országos törvényhozásnak, hosszas küzdelem után, elvégre sikerült az 1836: 11. t. cz. által, az országos (hadi) adó tekintetében — egyelőre ugyan csak papiroson — érvényt szerezni azon elvnek, hogy „onus inhaeret fundo.“ A kath. egyházi adó dologi természetéről azonban 1836-diki törvényeink sem tudnak semmit sem. Ugyanis az 1836: 4. t. cz. meghatározza, hogy ha a jobbágy a telekre vonatkozó haszonvételi jogát elidegeníti, micsoda terhek mennek át a birtokkal a vevőre, a törvény erejénél fogva. E terhek a földesur iránti adózások s az 1836: 11. t. cz.-ben taxative elsorolt közterhek, a melyek közt a kath. egyházi adók nem foglaltatnak.

Az 1840. és 1843—4. évi törvényhozások előtt ismeretlen valami, a kath. párbér dologi természete. — Ugyanis az 1840-ben megalkotott s 1843—4-ben lényegesen módosított csődtörvénykönyv, a valóban dologi természettel bíró követeléseket, csőd esetében, előnyösen megkülönbözteti a közönséges tartozásoktól; a kath. egyházi adó előnyös sorozásáról azonban mélyen hallgat mind ezen törvénykönyv, mind az annak alapján kifejtett birói gyakorlat.

Az 1843—4: 3. t. cz., midőn szabaddá teszi a kath. vallásról prot. vallásra az áttérést, egy szóval sem mondja, hogy az áttértek jobbágy birtoka továbbra is katolikus marad. Megfoghatatlan dolog is volna az, ha azon országgyűléseink, a melyek még az egyházi tizednek a protestánsokra nehezédését is igazságtalannak, s ennél fogva megszüntetendőnek tartották, segédkezet nyújtottak volna a protestánsoknak dologi párbér czime alatt, kath. felekezeti érdekekben, újabb megadóztatásához.

Csak természetes tehát, hogy ily előzmények után, a szabad szellemű 1848. évi törvények alapján ismét életre ébredt m. kir. kultusministerium sem járhatott el, a szóban lévő kérdésben másképen, mint a hogy eljárta, midőn 1869. évi nov. 24-én 21,072. sz. rendeletét kibocsátotta. Ezen 12 év előtt megjelent kultusministeri rendelet határozott tiltakozás azon felfogás ellen, mely a kath. egyházi adózás kérdésében, ugyanazon m. kir. kultusministerium eljárását újabban vezérli. E rendelet Szöllősi Pál ev. vallásu egyént, ki Érden, Fehérmegyében, kath. vallásu jogelődöktől vásárolt, hét jobbágytelket birt, a tőle követelt kath. egyházi és iskolai adó alól felmentette, kimondván: hogy „az 1791: 26. t. cz., valamint az 1824. ápril 27-iki 10,265. sz. helyt. tan. intézvény értelmében, a róm. kath. lelkészek illetményeit ev. vallásu hívek fizetni nem tartoznak“; hogy „a papi járandóságok, habár telkek után fizettetnének is, a fenálló szabályok szerint csak személyes tartozásoknak

tekintendők, s ennél fogva katolikusok tulajdonát képezett birtokok, már ezen minőségüknél fogva, ha más vallásuak birtokába mentek át, ily tartozásokkal terhelteknek nem tekinthetők;“ hogy „ugyanazon okoknál fogva a kath. iskolára sem tartozik fizetni ev. vallásu egyén, különben is az 1868: 38. t. cz. értelmében hitfelekezeti iskolákra más vallásuak, a viszonyosság alkalmazása nélkül adózni nem tartoznak, — s miután kimutattatott, hogy Érden csak róm. kath. felekezeti iskola van, Szöllősi P. mint ev. vallásu, a katolikusoktól vett telkek után a tanító járandóságát sem tartozik fizetni.“ (Boross M. Prot. egyh. s isk. lap 1881. 21. sz.)

Mindezek után joggal kérdezhettük, hol vannak hát azok a „fenálló rendeletek,“ hol van az a „törvényes gyakorlat, a melyekre a m. kir. kultusministerium szóban lévő sérelmes rendeleteiben hivatkozik? Mert ugy látjuk, hogy historia, törvény, régibb és újabb törvényes rendelet — mind mindcsak ellene bizonyítanak.

Valóban, ezen újabb sérelmes rendeletek szellemének megfelelő rendeleteket és gyakorlatot, csak a 60-as évek provisoriumának helytartó tanácsa produkált. Csakhogy e rendeletek és ez a gyakorlat épen nem törvényesek, sőt az egész concordatumos provisorium, helytartó tanácsával együtt nem volt egyéb, mint a törvényességnek negatívója.

L.

(Folyt. köv.)

A debreczeni Graduálok.

5-dik közlemény.

Tagadhatlanul felette érdekes a harmadik Graduál is, melynek könyvtári száma R. 504, melyet én Óvári-nak nevezek el, mert a mosonmegyei magyaróvári elpusztult egyházé volt.

Sem czimlap, sem évszám! így hát nagyon bajos kikösködni, helyét, korát, származását. — A második lapon a tudatlan könyvkötő beragasztott valamely irást, nagy vigyázattal lefejtém, mindössze is ennyi: „probatio calami Anno Doi 1748.“ Az első lapon két név olvasható: Est Andrae Környej cuius Salus (olvashatlan szó), — Est Francisci Fornai, más semmi egyéb jel vagy irás.

A czimlap helyére kötött lapon ez olvasható: Pro amplianda Bibliotheca Debreczinensi, Antiquum hocce Manuscriptum Ecclesiae primum Óváriensis, tandem Jaurinensis, mittit Samuel Hevesy, Ecclae Nagy-Igmandiensis Verbi Divini Minister, in J. Cotu Komaromiensi: Anno 1790.

Alatta a könyvtárnok írása: Debita cum gratiarum actione accepit, atque in Bibliothecam memorati Collegii Ref. Debrecinensis intulit die 15-a Augusti 1791. Paulus Sárvári p. t. V. Bibliothecarius mpr.

Tehát az óvári egyházé, azután a győrié volt. Hogy csak némileg is határozhassunk róla, kissé mélyebben bele kell nyulnunk az egyháztörténelembe, ugyanis:

Az óvári egyház első papjául Huszár Gál említettik, ki ide Debreczenből hozatott 1550. után s az egyházat jól megalapítván, itt püspökké is lett. 1557-ben és óvári pap korában küldött levelet Bullingerhez, kitől a Tigurumi liturgiát kérte a püspöksége alatti egyházak számára. — Innét 1568-ban Pápára vitetett s az óvári egyház virágzott 1674-ig, a midőn Ürményi Tamás akkori pap onnét kiveretvén, az egyház is elpusztított.*) Lampe (568. l.) óvári praedicatorul és proseniorul említi még Ábrahám Istvánt.

Az egyház elpusztítása után még látunk némi életjelt, nev. Liszkay a győri egyház történetében (161. l.) közli az okmányt, mely szerint Pernyeszi Ferencz és Geyöczy László országgyűlésileg kiküldött biztosok, a mosonmegyei Óvár mezőváros prot. lakosainak vissza adják a temetőben létezett templomot, harangokkal együtt, úgy szinte egyházlakot is jelölnek ki számukra, rendes becsár mellett 1647. ápril 9. — erről bizonyítványt is adnak Pozsonyban 1647. ápril 26. Még egy életjelt ad az elpusztított gyülekezet, midőn az óvári protestánsok egymással szerződnek 1649. mart. 26. s a szerződés mart. 30-án több protestáns követ által Pozsonyban megerősítetik. — Azután nincs többé élet!

Ezekből bizonyos tehát, hogy e könyv 1647-ben és pedig talán az elűzött Ürményi által vitetett Győrbe.

A győri egyház is hajmeresztő viszontagságokon ment keresztül s több ízben elpusztított.

Már a XVI. század utolján, püspöki parancsra a belvárosból kiűzettek s a szomszéd Pataháza helységben telepedtek meg. 1592–97-ig Kutasi János, 1598–1605-ig Pethe Márton volt a pápista püspök, — ezek valamelyike alatt történhetett. (Liszkay, 5. lap).

Másodszor 1671. aug. 4. dulatott fel az egyház, Széchenyi György kalocsai érsek parancsára, ki a győri püspökség kormányzója volt akkor. Templomuk ekkor az Uj-város területén volt, melyet az 1647-diki országgyűlés 9. t. cz. következtében nyertek. Komáromi Sülye István papjuk Ács nevű nemes helységbe menekült, — hihető, hogy e könyvet is magával vitte. Ekkor veszett el — néhány darab híján — az egyház okirattára is!

Ismét összeszedvén magukat az üldözöttek, Mocsai István nevű papjuk hivatalát az őstemplomban megkezdé, azonban Telekesi István egri püspök kinyerte a kormánytól, hogy a belvárosból ismét kiveretessenek. Ekkor dulatott fel az egyház harmadszor, s azután az uj-városban tartották isteni tiszteletüket.

Majd megint összeszedvén magukat, templomot építettek s azt az 1735-dik év első napján felszentelték, csak 15 évig élhettek úgy a hogy, negyedszer is feldúlták őket 1749. mart. 17. s mindenüket elfoglalták, az épületek, mint a sz. háromságról címzett uj-városi kórház helyiségei, ma is a város birtokában vannak.

Hej! be sokat tudna ez a könyv beszélni, ha úgy szólni tudna!

A főiskola könyvtárába tehát Hevesy Sámuel nagyigmándi lelkész küldte.

Nagy figyelemmel, — s mind az 1636-diki gyulafejevári, mind a nálam levő Spáczay-féle és bélyei Graduálokkal összehasonlítva, megvizsgálva, előzőleg is kimondom, hogy e könyv sokkal előbbi a nyomtatottnál s

*) Lásd Tóth F. tul a dunai pü. é. l. 20–21. l.

egyenes tából a korbólszarmazik, mikor még a Graduál nem volt teljesen kifejlődve, s születését ha nem teszem is a XVI. századba, de a XVII. legelőjére igenis. De szóljanak a benne található adatok.

Incipiunt hymni, de adventu Domini, — ez az eleje.

Az adventiek, karácsoniak különböznek a többi említettekben találhatóiktól, s ha bár az ének tartalma ugyanaz, de a nyelvtani különbség oly szembevető, hogy a stylus egészen a XVI. század közepén divottnak felel meg, az akkor szokásos betű-összetételek s használatos remek kivételül gót betűk, szinte oda utalnak, — a czim, initiale legtöbbször zöld, ritkán fekete. Szébb írást ritkán láthatni.

A Litania major egyez.

Az üresen hagyott 47 s köv. lapra későbbi kéz a Canticionálból beírta eme régi n. pénteki éneket: „Jer hirdessük mi Urunknak nagy dicső bajvívását.“

47. lap: Antiphona e Communes, itt önállóan jönnek elő, míg a nyomtatottban, a sz. háromság vasárnapiak közt harmadikul jön az itt levő, azután a pünköszt utánniak közt.

61. l. Responsoria, egymásután írva az év minden ünnepére, míg a nyomtatottban (mit ezentul rövidség okáért G.-vel — Geleiről — nevezek), mindenik az illető ünnepnél áll.

62. l. Versiculi: quotidianae, alig hasonlít a G.-ben levőkhöz, —

in adventu domini: így kezdődik: Bocsásd el Ur Isten a te hatalmadat, holott G.-ben még nyolcz sor van elébb;

nativitatis: ugyanaz, de egészen más sorrendben; epiphaniarum: csak az első két sor egyez, a többi nem és rövidebb is;

a quadragesima vasárnap és nagy hétre való egészen más;

a husvétis áld. csütörtökiek ugyanazok, de nyelvtanilag nagy a különbség;

a pünköszt itt 4, G.-ben 6, ez a 4, s a sz. háromság vasárnap egyez tartalmilag, de nyelvtanilag nem.

(Vége köv.)

A heidelbergi káté rövid története.

I. Külföldön.

(Folytatás.)

Idők folytán a káté ismertetése közvetlen, szerves összefüggésbe hozatott az egyházi beszéddel. — Ez kétféle módon történt, egyfelől az által, hogy a lelkészek utasítva lettek, miszerint a kátét öreggel, ifjuval egyaránt ne csak megismertessék, hanem a hol a szöveg úgy kívánja, kiváló komolysággal, szorgalmasan allegálják, accommodálják s beszédeiket abból confirmálják, hogy így a káté sokoldalú hasznosságát kiki minél inkább felfoghassa s megérthesse s így az az embereknek annál kedvesebb, gyönyörűsegebb és vizsgálatóbb legyen.

Másfelől a káté kérdései és feleletei egyházi beszédek alakjában dolgoztattak fel, de az Isten igéjének háttérbe szorítása nélkül. Így jöttek létre a kátéprédikációk. — A pfalzi egyházi rendszabály ide vonatkozó passusa így hang-

zik: minden vasárnap délután, minden egyházban, az ott alkalmas időben kátéprédikáció tartassék, oly formán, hogy az Urnak szolgálja az ének után az uri imádságot imádkozza, s Istenhez az ige helyes értelmezhetéséért esedezzék; ezután olvassa fel a tizparancsolatot, a felnőtteket kérdezze ki s ezek után a káté időről időre beosztott kérdéseit egyszerűen s röviden magyarázza meg és fejtegesse, úgy hogy ily módon egy év alatt az egész káté felett predikáljon. Ez utasítás később határozott alakot nyert s maga után vonta a káté felosztását. Mert első eredeti alakjában nem volt az részekre, annyival kevésbé a vasárnapok szerint felosztva. A kátéprédikációk tartása mulhatlanul szükségessé tette, hogy a tartalom ötvenkét vasárnapra czélszerűen felosztassék. Már 1563. végén ez is megtörtént; ez év november 15. napján Mosbachban egy egyházi rendszabály jelent meg, melyhez mellékelve lón az új felosztású káté, 1573. óta pedig a káté minden kiadása így jelent meg. Lassankint a káté gyakorlati használatában is változás állott elő, a mennyiben a katekhizáló rész elmaradt s csupán a kátéprédikációk maradtak életben. Ez utóbbiak eredete valószínűleg a genfi reformált egyház ős szokásán alapul. De bár Kálvin kátéja is vasárnapok szerint osztatott fel, az ordonnaries eccles. de Geneve 1561. évről nem említik a felnőttek részére tartandó kátébeszédet, említett rendszabályok szerint csupán a gyermekek voltak kötelezve a káté szorgalmas tanulására. Innen van az, hogy midőn 1618-ban a genfi theologusok a dordrecht zsinaton megjelentek s e tárgy szönyegre került, a hollandi theologusokkal szemben a genfi határozottan kikeltek és tiltakoztak a kátéprédikációk ellen, hangsúlyozván az erotematikus módszer czélszerűségét és fontosságát. E tiltakozás azonban nem akadályozta meg ama beszédek terjedését Hollandban, az alsó rajnai tartomány területén és Pfalzban, mely utóbbi fejedelemségben ez intézmény szerves összeköttetésben volt és maradt az egész egyházügygyel. Mily nagy volt ez intézmény iránti előszeretet, bizonyítja az is, hogy midőn 1777-ben Hollandban az a hír terjedt el, hogy egyes pfalzi lelkészek a kátéprédikációk eltörlésén munkálkodnak, az amsterdami classis, azaz egyházkerület, aggodalommal fordult a heidelbergi egyháztanácshoz felvilágosításért és megnyugtatózásért, a mi meg is adatott, midőn a testvéri részvét viszonzásául teljesen megnyugtató válasz küldetett az ámsterdamiakhoz. Ez érdeklődés és nemes buzgóság azonban a jelen század kezdetén lazulásnak indult, mit alább látni fogunk.

A heidelbergi káté szorgalmas tanulását s az a felett tartott egyházi beszédek lelkiismeretes hallgatását, nagy mérvben elősegítette azon körülmény is, hogy a kerületi gyűlések alkalmával s egyházlátogatáskor nyilvános kátévizsgák tartattak, a midőn nemcsak az ifjak, hanem az éltesebb és már ős egyháztagok is megkérdeztettek a főbb kérdésekből s a cenzura után az inspector ur az urasztala elé állva, komoly ünnepélyességgel nyilvánította megelégedését a jó eredmény fölött; ellenkező esetben pedig szigorú dorgáló beszédet tartva, a káté szorgalmas tanulmányozását mindeneknek szívökre kötö. IV. Frigyes idejében pedig már a polgári jog és a nősülhetési engedély megnyerhetése, attól tétetett függővé, hogy vajjon az illető mennyire jártas a heidelbergi káté főbb tételeiben. Szóval, úgy a lelkész mint az egyháztagok becses kincs gyanánt őrizték s szorgalmasan tanulmányozták a heidelbergi kátét. Természetesen a lel-

készeknek beható, tudományos készültséggel kellett birniok e téren, hogy egyházaiknak használhassanak s az üdvigazságokat érthetően, népszerűen magyarázhassák. — E czélből a két tudós szerző akadémiai felolvasásokat tartott a káté felett, mit ő utánok többen is cselekedtek. Olevian „a keresztyén tan szilárd alapja“ czimű műve nyomtatásban is megjelent; a sapientiae collegium tudós elnöke Urzin latin előadásait a káté felett, egész 1577. év végéig folytatta. Ez előadások alapján készült Urzin híres katechetikai műve, mely Genfben, Leidenben s másutt több kiadást ért s a tudós Pareus Dávid által bővített alakban kiadatott, miről bővebben felvilágosít Alting Hist. eccles. palat. pag. 190.

Jelezzük immár főbb vonásokban azon küzdelmet, mely a káté ostromoltatásában s védelmezésében nyilvánult. Alig látta meg káténk az első napsugárt, ellenséges fegyverek szegeztek ellene. Az ostromot a féltékeny nővér, a lutheri egyház gyermekei indították meg. — Ezek közül Heszhus, ki Exul Christi néven szerette magát nevezni és neveztetni, káténk minden sarkitételét s főbb igazságait kifogásolta, czáfolgatta, gáncsolta, az urvacsorájában a kenyérszégést rajongásnak bélyegezte. Utána egy egész ellenséges tábor szállott sikra támadólag, ezek főbbjei valának Flacius Mátyás, Brenz és Andreä Jakab wittenbergi theologusok, kik kiválólag a kátét ostromolták; továbbá zweibrückeni Wolfgang pfalzi örgróf, Kristóf württembergi herczeg, II. Károly bádeni örgróf, kik különösen Frigyes ellen intéztek heves támadásokat. A harc megkezdődött; Wittenberg és Heidelberg theologusai egyfelől, a lutheránus fejedelmek és Frigyes másfelől állottak szemben. — A tusa erős, a Frigyes és Urzin győzedelme fényes vala. Az augsburgi birodalmi gyűlésen 1566-ban felmutatta az evangyéliomi fejedelem Frigyes az igazságot, melyet mint mellvértet övedezett magára s az ellenfejedelmek az ő tiszta lelkülete, kegyessége, beszéde és tettei által meggyőzötve, felhagytak további nyílt támadásaikkal, habár orvtámadások ezután is nagy számmal valának.

Erdős József.

(Foly. köv.)

Egy szó az országos ref. közalap javára.

Az országos ref. közalap módozatának keresztül vietele, nemcsak sok gonddal, nehézséggel, de sok kellemetlenséggel is járand. Új adó soha se volt népszerű, kivált ily nehéz időben, e sem leend az. — Egyesek lelkesedése sokat teend, de mindent, csak az egyetemes egyház egyetemes lelkesedése tehet. Pedig tenni kell. Oly magas szellemű s erkölcsi állásu testület mondta ki az országos ref. közalap létezését, melynek magára hagyatása esetén a ref. egyház megrendülne — összeomlásra!

Tettel keveset segíthetek, anyagi erőm ily rengeteg horderejű kérdéssnél — akarom mondani — ténynél nem jöhet figyelembe, olyan forma mint a 0, nem oszt, nem szoroz; hanem van egy szóm, melyre esedezve kérem ki testvéreim figyelmét.

Egykor a polgári év november 1-én kezdődött, és semminemű nehézségbe nem ütközött áttétele az újév első napjára.

Azt vélem a most ápril 24-én kezdődő egyházi év átvi-tele az ujév első napjára, szintén nem ütköznék sem ellenmondásba, sem más akadályba. Sőt kérdésbe lehet tenni: a protestánsok egyházi éve miért nem kezdődik a keresztyén időszámítás éveinek első napján? Felelni tudnék rá, de bevallom, megfelelni nem!

Az által, a ki arra hivatott, tétessék át a ref. egyházi év kezdete ápril 24-éről január első napjára. — Az első év rövidebb lesz a többinél négy hóval, de azért az egyházak, intézetek fizessék be tartozmányaikat ekkor is egy egész évre. Felülfizetés lesz négy havi. E felülfizetést áldozzuk az országos ref. közalap javára.

De — hát mennyi ellenvetést lehet ez ellen felhozni? Mi ellen nem lehet?

Lesznek aggodalmak is! Hogyne! De —

Annyi lelkesedéssel mint egy mustár mag, amazt le lehet győzni, ezt eloszlatni.

Nekem van még annyi lelkesedésem, soknak ezerannyi. Készen leszünk.

A közalap javára egy felajánlandó négy havi felülfizetésből mekkora összeg állhatna elő? A szükséges adatok annak kiszámításához csak kicsi részben vannak birtokomban, a ki kiszámítani óhajtja, annak szívesen átszolgálatom; s aztán nekem ahoz alig lehetne időm, de 50—60,000 frtra, egy hozzávetőleg merem értékelni. Ily összeg figyelembe vétele nagyon is helyén lenne egy országos ref. közalap létesítésénél. Nagy tényező! . . . *)

Apa, 1882. február 20.

Szabó Lőrincz,
apai reform. lelkész.

Nyílt levél K. Hajdu Lajos s többi felejtetlen emlékü kedves öreg barátaimhoz.

Félszázada volt 1881. november 1-én, hogy 1831. nov. első napjaiban 133-an irtunk alá a debreczeni ref. főiskolában az iskolai törvényeknek, kik már most mint szétszórt szigeteken lakók egymástól távol vagyunk. Sokszor emlékezem reátok s gondolok vissza az együtt töltött napokra. Oh mily jól esett kedves felejtetlen emlékü kor s pályafüzte barátaim! hogy közületek K. Hajdu Lajos lelkész tanár két ízben hozzám küldött becses levelében, az én harczom közepette mintegy vigasztaló felkeresett, e megkeresés örömét csak a sziveket, veséket vizsgáló Isten tudja, én ki nem magyarázhatom.

Az ő becses levelei felbuzdítottak engemet arra, hogy titeket — mivel személyesen nem tehetem — e lapok útján keresselek fel s kifejezzem felhívó levelemben, csak úgy mint jön — érzelmeimet!

Lehetetlen kedves barátaim, hogy eszembe ne jusson e pillanatban, hogy 133-unk közül már oly kevesen vagyunk? tudtommal Barcsai István, Barta András, Borsodi József, Domján Pál, Gál Mihály, K. Hajdu Lajos, Körösi, Kutasi Ferencz, Mezei Pál, Nagy Ferencz, Sörös János. Szilágyi Lajos, Tóth András, Tóth Ferencz és én; és így az egy koszoruba füzött barátok száma nagyon megfogyott,

*) Kérem a hazai lapokat e közlemény átvételére.

elhervadtak, elhullottak közülünk többen, hagyván maguk után özvegyeket és árvákat. Jaj ez valóban szomorító gondolat!! de hiába! Lehetetlen meg nem említenem, hogy félszázad sok, rövid életünkben, de még is nekem úgy tetszik, mintha csak néhány héttel előbb történt volna, midőn a hosszú tógában gyorsan lépdeltünk, vagyis mint „baglyok“ gyorsan repültünk a bagolyvárba föl. Szép aranykor volt az a diákkor, mert előttünk tartottuk qui cupit optatam cursu Contingere metam multa tuit fecit sudavit et alsit, darabos a pálya a tudomány templomáig, de sima azontul. Azonban többen megcsalattattunk; mert az iskola theoria. — Sokat éhezünk, fáztunk, de elüzte a kedvetlenséget két czibistának, kettős quadrának, jövedelmes legationak, zsiros rektorriának várása és reménylése! Igaz, hogy sokan közülünk vérmes reményeikben megcsalattattak, de semmi!! ki családi körében és öntudatában békességet talált: boldog! Hiszen mint említém az iskola theoria, az élet praxis!!

Tanultunk barátim! mathesist és geometriát, s tudjátok hogy én is megtudtam mérni az iskolában a locus accessus és inaccessus, de lássátok itt az életben már még a parochiális földeket is hasztalan mondom hogy ennyi vagy annyi, mert még az axioma sem áll; a számtanban megtanultam én is, hogy mi a simplex és compositus, azt gondoltam, hogy mivel én egy vagyok, Compositus nem lehetek s bár vannak Compositus emberek, én csak simplex akartam lenni s az is vagyok; tanultuk, hogy az egyenes vonal a legrövidebb, annál fogva én mindig azt választottam volna, pedig úgy látszik, hogy némelyek a görbe vonalon inkább haladnak előre; tudtuk, hogy a mint fentebberintém egy csak egy, én nem akartam hinni, hogy az igazság terén az egy is nem boldogul, ott is a pluritas határoz, egy se nem oszt, se nem szoroz; tanultuk a gyökér kikeresést (gyökvonás), a magam baja gyökerét is kikerestem, de nem akartam megpokolkövezni; tanultuk a rangraemelést (hatványozást), de magamat rangra emelni nem tudtam mert nem akartam s nem dicsekedhetek mint némelyek! — Közpap vagyok, semmi hivatal sem viseltem azonkívül, hogy magam családjának 41 év óta pénztárnoka vagyok, ellenöröm az én coëfficiensem házibarátom és oly jól viszem, hogy már államsegélyre sem vagyok érdemes, mintha visszaküldeném; — később tanultuk a hittudományt, a gondviselést, — oh mily jó s szép, hogy már akkor is hittem a csudákban! látjátok kedves barátim 20—21 köből buzából keveset szerezni két fiut kitaníttatni, egy leányt férjhez adni, ha sokat nélkülöztem is, az isteni gondviselésnek nemde, nem csodaszerű működése-é?! Szemeim hála könyekben fürödnek, áldom a gondviselést a segedelemért, áldom, hogy a hittudománynak hasznát vettem!!

Félszázad! barátim — eszembe jut — oly mily sok változást hoz elő! Hol van a régi ódon épület s annak a többek között 6-ik, 21-ik szobája? hol van a 13-ik kunyhó, melyben 4-ed éves koromban kivételesen megengedtetett nekem, hogy ott lakjam és háljak; oh mily sok szép reményeket szőttem ama felejtetlen kunyhóban! Az ódon épület s kicsiny kunyhóm helyén ma már diszes épület van, falai közt még szebb reményszálakat szöhetnek, jobban ábrándozhatnak a fiatalok; a világ a félszázad óta sokat haladt előre, villámsebességgel repülnek a gondolatok; repíti a gőzös a diákokat is, nem úgy mint minket, kik hajdan sok mértföldet utaztunk, mennyire örültem mikor hegyközszenmiklósi legatus vol-

tam a 10 váltóforintnak; jelenben urak a diákok, de semmi, nem irigylem tőlök, mi megszoktuk, legalább én meg, a nehéz időket s most vénségemben is békével szenvedem; ez az oka, hogy mint 69 éves diák per pedes apostolorum sétálok hetenkint kétszer 13 gyermek vallásoktatásáért Királyházára, mely fiatal diáki lábbal is oda és vissza 2 órajárás; ime meghozta az idő a zsinatot is, a mely oly óhajtott volt! Lelkem kimondhatatlan öröme — ha nem láthattam is — legalább olvastam, hogy mily szép egyetértés hatotta át a zsinatot, ha többet nem tett volna is azon szép áldozat teljes munkánál, ugy is édesen lehetne ráemlékezni, főleg az utónemzedéknek; ragyognak ez áldozók közt mint örökfényű csillagok Bárány Miklós az agg korelnök s fia és G. Dégenfeld Imre stb.

Ezeket előadva, minthogy — bár a francia ezt mondja l'absence est letombeu d'amour — mi magyarok azt tapasztaljuk, hogy sirig kell tartani a barátságunk, azt még az aggkor keze sem törli le, mint ezt több barátaim, de különösen e napokban a K. Hajdu Lajos becses leveleiből tapasztaltam — boldogittatva tapasztaltam!! — mondom a fentieket előttetek annyi éves hallgatás után szívem öröme: elbeszélvén, a változhatlan baráti érzélem által indítatva — mivel nem látogathatok meg benneteket — e becses lapban hivlak, kérlek fel mindnyájatokat, hogy ha élünk még addig, e folyó évben tartandó egyházkerületi gyűlést közvetlenül megelőző napon gyűljünk össze, gyűljünk össze!! Debreczenben. Adjunk hálát az Urnak, mert érdemi és emeljünk akkor szívünkben emlékoszlopot elhunyt barátainknak!!

Ha az időre vonatkozólag észrevételek volna: nyilatkozatok őszintén s legyen úgy mint akarjátok!

Most már kedves barátim addig is, míg éltem alkotásának kedves óhaja valósulna, fogadjátok szeretteitekre is kiterjesztendő áldás kívánatait és a baráti érzelemben felmelegült csókjait

Tekeházáról 1882. február 10.

szerető barátotoknak
Nagy Menyhértnek.

Szelid viszhangok

Dr. Böhl Christológiája ismertetésének végéhez.

Az újabb időben csaknem minden külföldi intézmény és elmémü ismertetéséhez némi szemrehányás és vád szokott csatoltatni, s talán azért épen a végéhez, hogy annál csatánosabb legyen s ezek rendszerint ilyen mondatokban találunk kifejezést: hát nekünk mikor lesz ilyen intézményünk? mikor mutatunk fel ilyen művet? stb. Ily módon tartalmaz szemrehányást és vádat a Dr. Böhl Christológiájának ismertetése is, e becses lapok 53-dik lapján, hol azt mondja a t. ismertető: „Adja Isten, hogy ez ó-szövetségi exegetikai mű, melyet ajándékol kaptunk, legyen intő és buzdító szózat hozzánk, hogy igyekezzünk felkarolni a tért, melyet oly sokáig könnyelműen elhanyagoltunk!“ „De ha továbbra is elhanyagoljuk e tért: szégyenszemre a művelt európai protestáns egyházak közt mi leszünk egyedül, kik kénytelenek leszünk bevallani, hogy három századdal maradtunk hátra s theologiai tudományosságunk mozdulatlan, holt test, melyben a rothadás nyomai látszanak.“ Minthogy

e szavak, a hittanárokon kívül, csakis bennünket lelkészeket illethetnek, részemről nem mulaszthatom el, hogy tisztán tárgyilagos szempontból némi felvilágosítást ne adjak a kezemen levő adatok nyomán arra nézve, hogy mennyiben érhet bennünket lelkészeket az efféle vád és egyuttal reá mutassak az ó-szövetségi exegesis, vagy egyéb theologiai tudomány elhanyagoltságának valódi okára.

Én az 1876-dik évben előfizetést hirdettem a „Máté evangyélioma magyarázatá“-ra s 1877. tavaszáig beérkezett 81 praenumeráns, s noha távolról se völt fedezve a kiadási költség: daczára 305 frt lelkésztanitói fizetésemnek, műveimet kiadtam. Az 500 példányban nyomott műből még mintegy 400 meg van most is, és ámbár 1 frt 20 kr helyett 50 krajczáron is adnám: még sincs kelendősége. Így aztán a Márk s többi evangyéliomok elmaradtak. Bizonyosan nem lett volna más sorsuk az ó-szövetségi magyarázatoknak sem! Legyen szabad Fischer C u n o körlevelének egy pontját, melyet a Kohlbrügge kör tagjaihoz intézett (miután kölcsönösen megszoktuk műveinket egymásnak küldeni) ide igitatnom: „Dem lieben Buder Rácz, in Ungarn, der mich zu Weihnacht mit seinem „Máté evangyéliomának magyarázata“ erfreut hat, danke ich hiermit herzlichst da für. Mõge die magyar reformirte Literatur sich in ähnlicher Weise bald vermehren und so dem Lauf des Wortes Gottes daselbst eine Thür bereiten.“

Dr. Böhl megkezdte 1874-ben a Kohlbrügge egyházi beszédeinek, (melyek a legkitünőbb biblia-magyarázatok) általam eszközölt fordításban irodalmunkba átültetését, önmaga fedezvén a kiadási költségeket; három füzet megjelent, de miután kelendősége nincs, a folytatás abban maradt, a 4-dik füzet, melyben pedig a 93-dik zsoltárnak gyönyörű magyarázata foglaltatik, asztalom fiókjában hever kéziratban. Talán ez a körülmény szolgált okul arra nézve, hogy Dr. Böhl, a maga dogmaticájának (ugyancsak általam eszközölt fordításban) szándékolt kiadásától, legalább egyidőre, elálljon.

De, hogy ne magam mondjak itéletet, az egyházi irodalom terén való működés miként tapasztalható anyagi pártfogása felett: legyen szabad hivatkoznom, fájdalom! már csak néh. Dr. Révész I., boldog emlékü princípálisomnak 1878. nov. 27-én kelt nyilatkozatára: „A zarándi egyházmegyei dolgokkal pedig, hagyjon fel Kedves Tiszteletes Ur, mindenestől. Egy az, hogy csak igen-igen hiányos művet írhat, a legnagyobb erőfeszítés és költség mellett is, — más az, hogy mit használ vele? ki veszi, ki olvassa azt? Nehány év óta nincs nálunk egyháztörténelmi bírálat; de ha lesz, — a hiányos és határozott érték nélküli műveket összetörik, zuzzák, gázolják“ stb.

No de hát mindezekre azt mondhatja s méltán bárki is: te Názarethben lakol, onnan pedig micsoda jó várható? — A te helyzeted egy speczialis példa, ebből nem lehet himet varni az egész egyházi irodalom anyagilag miként nyilvánuló pártolására! Jól van. Igazat adok! Emlitek tehát más példákat. Itt van egyiknek mindjárt nagy Révész munkálkodása. Az semmit sem változtat a dolgon, hogy nem exegetikai, hanem egyházjogi vagy egyházpolitikai működését hozom elő jelenleg, mert ő csak Révész volt és egyaránt nagy akár a predikátori, akár az egyháztörténelmi, akár az egyházjogi téren, miként Göthe is csak Göthe

volt akár „Faust“-ja szerzésekor, akár, ha csak azt mondotta is: „Kérek egy pohár vizet!“

Boldog emlékü Dr. Révész ugyanis, 1879. június 7-én hozzám intézett soraiban egyebek közt így ír: „Az „Észrevételek“ megjelenése majd csak azon időben lesz várható, midőn a zsinat bizonyos lesz. Addig miért beszélnek a siketeknek? Most az egyházi és iskolai szabadság érdekei iránt siket, még a papok nagy része is. Mit gondol, mit tapasztal Kedves Tiszteletes Ur, mi ennek az oka? Várnak-e irodalmunkra stb. jobb jövődöt az emberek ott a Ménes oldalon?“

Itt van másoknak az új magyar Athenás! Szerzők panaszkodnak, hogy 200 előfizetőt nem bírnak összehozni, hogy a korszakalkotó mű megjelenjék!

Kiss Kálmán a maga, méltán nagyobb pártolást érdemlő vaskos kötetet alkotó munkáját „A szathmári ref. egyházmegye történeté“-t csak úgy adhatta ki, hogy sajátjából tetemes áldozattal járult a kiadási költségekhez!

A Kiss Áron szinte korszakalkotó munkája „A 16-dik században tartott magyar református zsinatok végzései,“ alig hibázunk, ha kimondjuk, hogy előfizetés útján soha nem látott volna napvilágot!

S lehet, a minthogy bizonynyal van is, akárhány munkás lelkészársunk, ki az egyházi irodalomnak egyik vagy másik ágát mivelvén, telve van asztala fiókjá egy vagy több kötetre is menő dolgozatával s talán oly exegetikai magyarázatokkal, melyek bármelyik német tudóséval kiállanak a versenyt: de hát ha az idő nem alkalmas, nem kedvező arra, hogy kiadassanak, mert a nyomasztó anyagi viszonyok, különösen az egyházi irodalomra való áldozathozatalt, teljes lehetetlenné teszik. Így marad sok, saját nemzeti szellemi termék rejtve a külföldi tudós világ előtt, mint ezt több másoknak s azok közt névszerint Heiszlernek (Egyházi munkálatok. I. kötet. Sárospatak. 1862. Előszó.) és Biró Mihály nagy madai lelkésznek kéziratban maradt dolgozatai bizonyítják. — Ez utóbbi műveinek két kötetéből, valami különös módon kerültek kezem közé a töredékek. Az egyik kötetből, melynek czime: „A keresztyén vallásnak oltalmazása“ csak a 49—66. lapok vannak meg, a többi feltűzettek, mint értesültem. A másik kötetből, mely halotti tanításokat tartalmaz, a 17—102. lapok vannak meg, középen azonban a 39—42. lapok hiányzanak. E II-dik kötet 17-dik lapjáról tudtam meg a szerző nevét, hol ugyanis végződve a 2-dik halotti predikáció, alá ez van írva: Elabor. Ao. D. 1805. d. 7. May. Mich. Biró, VDM. Nagy Madensi.“ Valyon tudnak-e valamit „Új magyar Athenás“ szerkesztői e Biró Mihály felől. Ha kívántatnék általok, e kéziratban levő, sajnos, már csak töredék munkájának ismertetése: azt én a legszivesebben közlendem. Hogy került e kézirat Dunántulról Gyorokra, azt én még gyanitni se tudom.

Szeretettel legyen mondva, nem maradtunk mi el hátra, a külföldi mívelt nemzetektől, három századdal; ha épen valamivel hátrább vagyunk is annak nagyon — de nagyon sok oka van, melyeket mások már ékesszólóan elmondtak, s ezek közt aligha áll ott a hanyagság, hanem igenis, főoka, hogy sajtóink vajmi kevés theologiai tudományos munkát termelnek, az, hogy hiányzik egy magyar protestáns theologiai irodalmi társulat, mely lehetővé tenné a theologiai tudományos könyvek megjelenését. Ez az égető szükség, ezt állítsuk fel minél hama-

rább s akkor ne féljünk theologiai irodalmunk pangásától! — Azonban ha ennek daczára is csakugyan megmaradna valaki vádja mellett: akkor a lelkészek annyiban lennének hibázhatóak, hogy mért nem válnak Huszár Gálókká és Heltaiakká? vagyis: miért hogy elméműveiket saját költségükön ki nem adják? Csakhogy ez aztán annyit tenne, hogy költséges és fáradságos műveikre, még felül reá, új kiadással terheljék néhol különben is igen-igen szerény fizetésöket!

Dr. Böhl, a maga Christológiájának ismertetésére még 1881. október 9-én felszólított engemet, megküldvén könyvét (ö levén elnöke a Kohlbrügge-körnek) és pedig azon kijelentés mellett, hogy a Garzó által szerkesztett Biblia-magyarázatok évnegyedes folyó iratban ismertessem azt! Persze, Dr. Böhl azt hiszi, hogy nálunk exegetikai folyóirat is van! Bár volna, de a prot. egyházi vállalatoknak sem igen van valami briliáns helyzete! Így aztán, minthogy a Garzó folyóirata nem közölhette, mert tere más, igen örvendek, hogy t. Csák urban oly szakértő ismertetője akadt. — Épen a napokban írta hozzám Dr. Böhl, hogy mennyire jól esik neki a műve iránti figyelem és annak beható, érdemleges ismertetése.

Ezek a nagy becsü ismertetés után szivemen feküdtek, s midőn elmondtam, most azon édes reményben teszem le a tollat, hogy e néhány hang a szeretet viszhangja!

Rácz Károly,
református lelkész.

T Á R C Z A

Néhány vonás a baseli egyetem legrégebb multjából és jelenéből.

(Folytatás.)

Bár rangra nézve legutolsó volt a philosophiai vagy szép-művészeti tanszak, mégis első helyen róla kell szólnunk, a mennyiben ez képezte minden további tanulmányok alapját, miután a mostani gymnasiumoknak megfelelő, a felsőbb tudományokra előkészítő tanintézet, még abban az időben épen nem, vagy csak igen kevés számban létezett s annak helyét épen ezen szép-művészeti tanfolyam pótolta.

A szép-művészeti tudományok középpontját, egyedüli csaknem kizárólagos tartalmát, egész a 16-dik századig a scholastica philosophia képezte s az összes oktatás Aristoteles műveinek középkorbeli fejtegetéseire támaszkodott s az evvel kapcsolatos grammatikai felolvasásokból állt. A scholasticismus virágzása kora ugyan már rég elmúlt s az egész tan felbomlásnak indult, — de épen ezen későbbi korszakokban, a 15-dik század 2-dik felében összeszedte még egyszer utóljára minden erejét, hogy heves küzdelem után mindkét pártfelének, az ujonnan keletkezett irányoknak, legközelebről pedig a humanismusk s aztán egy abból eredő, józan bibliamagyarázatra alapított theologianak és a tapasztalati tudományoknak tért készítsen. Miként tudjuk, a scholasticismusban mindjárt eleintén két fő elv szállt harezra egymás ellen: a realismus és nominalismus. Ez utóbbit a 14-dik század elején az angol ferences barát Occam Vilmos kelté új alakban új

életre s ettől kezdve az ő tanai voltak e részről az irányadók. E nominalismus azonban nem maradt az iskola korlátain belül, hanem az egyházi és politikai életbe is merészen behatolt s Occam, bár theologiai alaptételei az egyházra nézve kedvezők voltak, határozott ellentétbe lépett a római hierarchiával. E nominalismus egyesíté most maga körül az egyházi visszaélések ellen küzdő azon egész újabb pártot, mely a conciliumoktól remélte az egyház javulását; és bármily feltűnő is első tekintetre nézve, úgy látszik, hogy legjelesebb képviselői még a mysticismussal sem szakítottak egészen. Daczára a római egyházzal szövetséges realismus ellenállásának, mindinkább terjedt az egyetemeken s már a 15-dik század elején, sőt elébb, uralkodóvá lett magában a párisi universitásban is. De lényegében mégis inkább negativ, romboló és felbontó, mint positiv, újat alkotó és építő jelleggel bírt. A realismus volt a positivebb, tartalomteljesebb tan, nem csoda tehát, ha a scholasticismus utolsó fellángolásakor világi és egyházi tekintélyektől támogatva, még egyszer hatalmasan emelte fel fejét; sok mélyebben gondolkodó és komoly szellem figyelmét vonta magára s bajnokai között sok oly férfiakat látunk, kik az idők kivánalmait és mozgalmait egyáltalában félre nem értették, hanem sokkal inkább azoknak eleget tenni, azokban tényleges részt venni törekedtek.

A két philosophiai párt ezen utolsó heves küzdelmében jelentékeny részt vett az ifju egyetem is. — A szépművészeti szak négy rendes tanára — a collegiatusok — közül kettő határozottan nominalista volt s az egyetem többi tanárai is, összesen 13, csaknem mindnyájan Heidelberg és Erfurtból, a nominalismus akkori főfészkeiből valók voltak. A realismus csak akkor honosult meg az egyetemen, midőn 1464-ben Heynlin (de Lapide) János harmadmagával idejövén, a régi irányban — via antiqua, ellentétben a via moderna-nak nevezett nominalismussal — tanítani kezdett. A modernnek fellázadtak ellenök; az egységet és békét, mely az egyetem virágzására oly nagyon szükséges, mindkét irányu tan türeése által veszélyeztetve látták; a tanácstól Heynlin és társai eltávolítását és azt kívánták, hogy a párisi, kölni, erfurti és bécsi egyetemek mintájára csupán csak az egyik, vagy az ó vagy az új irány türessék. De a szabad szellemü regens a tudósok elmozdításába bele nem egyezett; más különben sem volt az aggodalmaskodó nominalistákkal egy véleményen, miután, ugymond, a különböző dolgok egybehasonlítása által, azok valódi értéke annál inkább kitűnik, az emberi elme a különféle irányok által csak élesbül s határozta, hogy mindkét irány haladjon egymás mellett, a fakultás dékánja felváltva, egyszer az új, más-szor a régi ut képviselői közül választassék s az ezt teljesítő magister-tanács válassza egyszersmind a vizsgáló tanárokat az összes tanszak kebeléből, de mindig azon irányból, melyen a promovendus az exament tenni akarja.

Ez által mintegy új szervezetet nyert, két részre osztott a philosophiai fakultás. E változás azonban nem felsőbb hatalom folytán állott elő, miként más helyeken, hanem a kitűnő és erélyes tudós Heynlin által, a ki mindenestre a felsőséget is a maga részére hódította s annak segélyével szerzett helyet a realismusnak, a nélkül, hogy a másik irány elnyomatott volna. Heynlin idejövetelét már említettük, azelőtt Lipcsében, majd Párisban tanult s ez utóbbi helyen nyert theol. baccalaureatusi rangot s valószínűleg itt hajlott a realismusra is. — Baselben nem sokáig maradt; mihelyt munkáját végezte, a realismust beplántálta, tanulni vágyó lelke visszavonta Párisba őt s német létére ott is, épen mint Baselben kitüntette magát, — 1469-ben már az egyetem rektorává választatott; később theol. doktorná és a sorbonne

professorává lett. Nagy érdemeket szerzett a könyvnyomtatás terjesztése által; könyvnyomdászokat képezett; jelentékeny részt vett a realismusnak a nominalismussal vívott nagy harcában s midőn XI. Lajos 1473. májusban kiadott edictumában, a nominalismust egész Franciaországban elnyomta, ott találjuk nevét a theol. fakultás azon doktorai közt, kik a nominalismus ellen nyilatkoztak. Daczára e győzelemnek, mely oly brutális hatalommal hajtatott végre, hogy a nominalista könyvek a könyvtárakban lánczra verettek, Heynlin nem maradt tovább Párisban. 1474-ben ismét Baselbe jött s folytatta korábbi működését nem mint egyetemi tanár, hanem mint a város köztisztviselőben álló lelkésze. — Most összegyűjtötte maga körül az egyetem tanárai és irodalom barátai közül mindazokat, kik a száraz elmeműveletekbe belefáradva, az egyoldalú, meddő scholastikus vitatkozások helyett, egy a régi tanokon alapuló műveltség fejlesztésén hévvel buzgólkodtak, a klasszikus nyelvek, írók, szónokok és költők hasonlíthatlan szép remekeihez fordultak. Nyughatatlan, tevékeny lelke azonban tovább menni készte, 1478. év őszén már a tübingai egyetemen foglalt el tanári állást s lett érdemeiért egyszersmind rektorrá. Valószínűleg a nominalista Biel Gábor heves támadásai miatt itt sem soká maradt, Bernbe ment predikátorul, hol mint szigorú erkölcsreformátor igen sok visszaélést megszüntetett. Végre a sok küzdelembe bele fáradva, a szent Margit nevű zárdába vonult, imádkozással, irodalmi tevékenységgel töltötte életét annak csendes falai közt s ott érte utól a halál 1496. márczius 10-én. — Ő egyike volt a középkori scholasticismus utolsó kitűnő mestereinek; a régi kor felelevenült ismeretei iránt való lelkesedésben, kevés egykoru társainak áll utánna. — Fáradhatlan tevékenységgel forgolódva, mondhatni csaknem egyszerre lépett fel Basel, Páris, Tübinga és Bernben rendkívüli sikerrel, a nélkül hogy állandó megelégedést talált volna; egyike azon tragikus megjelenéseknek, kik kevéssel a reformáció előtt egy jobb állapotért tanban és erkölcsben, a római egyház korlátain belül küzdöttek s a reményről lemondva, fáradtan visszavonultak.

A Heynlin által alapított kör tagjai, mint a humanistikus tanok képviselőjei közt két más kiemelkedő alakkal is találkozzunk, kik magokat ellentétben a scholastikus magisterekkel poétáknak majd oratoroknak nevezték. Az egyik Brandt Sebastian a híres költő, ki mint 17 éves ifju iratkozott be az egyetemre s tulajdonképeni szakja a jogtan mellett, buzgó hévvel tanulta a human tanokat s majd doktori rangot nyerve, hosszú időn át működött itt, mint a költészet tanítója, irodalmi tevékenysége, különösen egyes szerzők kiadása által hatalmas terjesztője lett a humanismusnak. A másik Reuchlin János, ki miként tudjuk — a görög nyelv és irodalom, majd a héber nyelvben szerzett alapos ismerete és azoknak terjesztése által, alkotott epochalis korszakot a tudományban. Tanulótársa, barátja volt Brandtnak, 1475-ben baccalaureus, 1477-ben magister lett az itteni egyetemen. Ismereteit a spártai Hermonymus vezetése alatt nyerte s hathatósan gyarapította Baselben is, hol épen ezen időben Andronikos Kontblakos mint nyilvános tanító működött.

A század végefelé, a nyolczvanas évek után az előbbi mozgalmak élet nagyon alászállt az egyetemen. Brandt egészen egyedül maradt s 1500-ban történt elmentével bevégeződött a humanismus ezen korszaka, melyet elsőnek nevezhetünk és a mely az utána következőtől lényegesen különbözik. Ezen korábbi humanismus Baselben, mint egyik főponton, szorososan karöltve a nominalismussal, magát az egyházzal ellentétbe nem helyezte, de sőt a legbensőbb viszonyban ezzel küzdött jobb állapotokért tudományban és életben, a későbbi humanistikus és egyházreformatori

irány ellenében rajongó mária-cultusa által tűnik ki, — úgy látjuk ezt mind Heylin J., mind Brandt S.-nál. A mellett határozottan moralizáló jellemmel bírt s volt benne valami gyötrelmes, önkínzó, mely Heylint fáradhatlan tevékenysége után végre is egy zárdai cella csendes falai közé üzte, más hasonérműeknél is hasonló gondolatokat keltett s befolyása alatt Brandt költői géniusa is észrevehetőleg szenvedett. Alapoka épen abban rejlik, hogy lehetetlen volt a fenálló hierarchia és dogmatika határain belül egy új gyümölcsöző életet teremtenie.

Ezen szigorú, tiszteletreméltókép erkölcsösködő humanismusból, mely már tarthatatlannak bizonyult, állott elő egy másik, attól egészen különböző. Nem törődve a realismus rendszerével s az avval egybeköttetésben álló theológiával, ez újabb iskola csak a régi tanokat, csak a szoros értelemben vett humanismust vette abból által, a legélesebb ellentétbe lépett az egész scholastikával vagy sophisticával, egyszersmind a fenálló egyházi szervezet és intézményekkel, mint a melyekben a scholastikus szabadságtalanság főtámaszát, e mellett a tudománytalanság és izléstelenség főhelyét látá. A német humanismus ugyan az olasznak egész pogányias jellemével, mely a keresztyénség helyébe a platói philosophiát állította fel kultus gyanánt, soha sem bírt, a mellett azonban az egyházi tant és szervezetet bukni engedte; a mennyiben az előbbin egész megvetéssel tul tette magát, az utóbbit pedig a hatalom és tisztelet elnyerésére s e kettőnek az olasz fővárosba Rómába koncentrálására szolgáló eszköz gyanánt tekintette.

Ellenkezőleg a német humanismus egészben véve nyiltabban, becsületes uton küzdött az ellen, a mi ő előtte ártalmasnak, megromlottnak tünt fel az egyetemeken, az állam és egyházban; de tulajdonkép nem az egyház vala előtte földolog, hanem a régi tanoknak s az azokra alapított jobb izlésnek, tisztább tudománynak visszaállítása. S e tekintetben ifjui elevenséget és bátorságot tanusított, mely gyakorta ugyan mértékletlenséggé fajult és erkölcsi tartalmát elveszítette. Megjegyzendő, hogy nem egy ezen merész támadó humanisták közül, a kik éveken át szórták nemcsak a sophisticák, hanem az egyház és papok ellen is gunyos megjegyzéseiket, mikor végső törésre került a dolog, azon pártra állottak, mely ellen csak az imént harczoltak. Mindazáltal ennek a humanismusnak vannak legnagyobb érdemei az összes szabaddabb szellemi fejlődés körül; ez nem csupán a meglevőt szétzuzni igyekezett, de kebeléből váltak ki oly férfiak is, kik a porhatag régi helyére egy szilárd új épületet emeltek az örök igazság alapján, ebből kölcsönözték a műszereket annak felállításához, ebből a fegyvereket annak védelmére. Hibája csak az volt, hogy utolsó céljának tekintette azt, a mi inkább csak eszköze és feltétele volt egy mélyebb előhaladásnak.

A humanismus e második korszakában is Basel, bár nem úgy, mint az előbbinél, hova tovább egy igen jelentékeny helylyé nőtte ki magát s élénk mozgalom fejlett ki úgy az egyetemen, mint azon kívül. A szépművészeti szak tanárai közül a humanismus egyik legjelesebb képviselője Wittenbach Tamás, ki 1505-ben mint magister jött Tübingából át s úgy a philosophiai, mint theologiai fakultáson buzdító előadásokat tartott, különösen a hittanszaki tanulmányok fejlesztésére és terjesztésére gyakorolt nagy fontosságú befolyást. Felolvasásokat tartott Lombárd sententiái felett. Tanítványai Zwingli és Juda Leo lelkes szavakkal magasztalják s mig Juda egy valódi „csodatudós“-nak nevezi, Zwingli bevallja, miszerint ő töle hallotta először amaz evangyéliumi alap-

igazságot, mely később a reformáció alapelve lett, hogy a bűnökért Krisztus halála az egyedüli váltságdíj, tehát a pápai bűnbocsánat elvetendő.

(Folyt. köv.)

Tanrend

a magyarországi reformátusok debreczeni főiskolája akadémiái tanszakaiban az 188 $\frac{1}{2}$. tanév 2-dik felében.

A) Hittudományi szak.

Bevezetés az ó-szövetségbe, hétfőn, kedden, szerdán d. e. 7—8 óráig. V. terem. Menyhárt János r. ny. hittanár.

Bevezetés az új-szövetségbe, csütörtökön, pénteken, szombaton d. e. 7—8 óráig. V. terem. Ugyanazon tanár.

Új-szövetség magyarázat (az ephezusbeliekhez és a philippibliekhez irt levelek magyarázata), hétfőn, kedden, csütörtökön, pénteken d. u. 2—3 óráig. V. terem. Ugyanazon tanár.

Symbolika, naponkint d. e. 7—8 óráig. IV. terem. Tóth Sámuel r. ny. hittanár.

Apologetika, kedden, szerdán, csütörtökön d. e. 11—12 óráig. III. terem. Ugyanazon tanár.

Hitnézetek története, csütörtökön, pénteken, szombaton, d. e. 10—11 óráig. IV. terem. Balogh Ferencz r. ny. hittanár.

Magyar protestáns egyháztörténelem, hétfőn, kedden, szerdán d. e. 10—11 óráig. IV. terem. Ugyanazon tanár.

Keresztyén egyháztörténelem, II. korszak, hétfőn, kedden, csütörtökön, pénteken d. u. 3—4 óráig. IV. terem. Ugyanazon tanár.

Keresztyén egyháztörténelem, IV. korszak, hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön d. e. 8—9 óráig. IV. terem. Ugyanazon tanár.

Keresztyén erkölcsstan, hétfőn, kedden, csütörtökön, pénteken d. e. 8—9 óráig. VI. terem. Csiky Lajos r. ny. hittanár.

Egyházszerartartástan, kedden, csütörtökön, pénteken d. u. 4—5 óráig. II. terem. Ugyanazon tanár.

Gyakorlati bibliamagyarázat és szónoklati gyakorlatok, hétfőn, szerdán d. e. 9—10 óráig és szombaton 8—10 óráig, II. terem. Ugyanazon tanár.

Ó-szövetség magyarázat (Joél és Ámós profétiáinak magyarázata), hétfőn, kedden, szerdán, pénteken, szombaton d. e. 10—11 óráig. IV. terem. Csák János hittanszaki helyettes tanár.

Bibliai theologia, hétfőn, kedden, szerdán d. e. 9—10 óráig. V. terem. Ugyanazon tanár.

Jézus élete, csütörtökön, pénteken, szombaton d. e. 11—12 óráig. VI. terem. Ugyanazon tanár.

Vallásbölcészlet, hétfőn, kedden, szerdán d. e. 11—12 óráig. VI. terem. Bethlendi Endre hittanszaki segédtanár.

A vallás eredete és fejlődése, hétfőn, kedden, csütörtökön d. u. 2—3 óráig. I. terem. Bihari Imre magántanár.

Egyházi jog. Lásd a jog- és államtudományi szakban. Közép- és újkori bölcészettörténelem. } Lásd a bölcészeti szakban

Tanítási módszertan. }
Rendszeres bölcészlet. }

B) Jog- és államtudományi szak.

Magyar pénzügyi törvényisme, hétfőn, kedden, csütörtökön, pénteken d. u. 4—5 óráig. IV. terem. Buzás Pál r. ny. jogtanár.

Magyar kereskedelmi s váltójog, naponkint d. e. 11—12 óráig. IV. terem. Ugyanazon tanár.

Magyar polgári jog, naponkint d. e. 9—10 óráig. I. terem. Kallós Lajos r. ny. jogtanár.

Törvénykezési eljárás az újabb módosításokkal együtt; ehhez járul a telekkönyvi rendszer, hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken d. u. 4—5 óráig. III. terem. Ugyanazon tanár.

Összehasonlító jogtudomány (nemzeti genius a jogterén), hétfőn d. u. 2—3 óráig. III. terem. Ugyanazon tanár.

Egyetemes európai jogtörténet, hétfőn d. e. 9—10 óráig. VI. terem; hétfőn, kedden, csütörtökön, pénteken d. u. 4—5 óráig. I. terem. Kassay Sámuel r. ny. jogtanár.

Magyar állam statistikája, szombaton d. e. 8—9 óráig, kedden, szerdán, csütörtökön, pénteken, szombaton d. e. 9—10 óráig. VI. terem. Ugyanazon tanár.

Magyar büntető jog s büntető eljárás, hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön, pénteken d. e. 10—11 óráig. I. terem. Ugyanazon tanár.

Római jog (Pandekták), szerdán, szombaton d. e. 8—9 óráig. V. terem; hétfőn, kedden, csütörtökön, pénteken d. u. 4—5 óráig. VI. terem. Dr. Kovács Sándor r. ny. jogtanár.

Egyházjog, hétfőn, kedden, csütörtökön, pénteken d. e. 8—9 óráig. V. terem. Ugyanazon tanár.

Magyar közigazgatási jog, kedden, szerdán, csütörtökön, pénteken, szombaton d. e. 10—11. óráig. III. terem. Ugyanazon tanár.

Magyar alkotmány- s jogtörténet, kedden, szerdán, pénteken, szombaton d. e. 9—10 óráig. IV. terem. Liszka Nándor r. ny. jogtanár.

Magyar közjog, naponkint d. e. 11—12 óráig. II. terem. Ugyanazon tanár.

Kormányzati politika, hétfőn, csütörtökön d. u. 5—6 óráig. IV. terem. Ugyanazon tanár.

Jogbölcészlet, hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön és pénteken d. e. 8—9 óráig. III. terem. Thót Ferencz r. ny. bölcészettanár.

Törvényszéki orvostan, hétfőn, kedden d. u. 3—4 óráig. I. terem. Dr. Török József r. ny. akadémiai tanár.

Közép- és ujkori bölcészettörténelem. Lásd a bölcészeti szakban.

Magyar protestáns egyháztörténelem. Lásd a hit-tudományi szakban.

C) Bölcészeti szak.

Bölcészeti izlés- és erkölcsstan, szombaton d. e. 8—9 óráig; pénteken, szombaton d. e. 9—10 óráig. III. terem. Thót Ferencz r. ny. bölcészettanár.

Jogbölcészlet. Lásd a jog- és államtudományi szakban.

Közép- és ujkori bölcészlet történelme, hétfőn, kedden, csütörtökön, pénteken d. u. 3—4 óráig. III. terem. Ugyanazon tanár.

Tanítási módszertan és népiskolai szervezet. szerdán, csütörtökön, pénteken d. e. 8—9 óráig. I. terem. Osterlamm Ernő r. ny. akadémiai tanár.

Válogatott fejezetek az emberélettantól görcsői mutatványokkal, szerdán, szombaton d. e. 11—12 óráig. I. terem. Dr. Török József r. ny. akadémiai tanár.

Bölcészeti erkölcsstan, pénteken, szombaton d. e. 10—11 óráig. II. terem. Bihari Imre magántanár.

Diplomatika, kedden és csütörtökön d. e. 10—11 óráig. V. terem. Géresi Kálmán r. ny. akadémiai tanár.

Latin irodalomból: Horatius levele a Pisokhoz (ars poëtica) tárgyalatik kedden, csütörtökön d. u. 5—6 óráig. III. terem. Lengyel Zsigmond r. ny. akadémiai tanár.

Keleti és hasonlító nyelvtudomány köréből: arab nyelv egy órán és a szanszkrit nyelv négy órán d. e. 11—12 óráig, az előadó tanár könyvtári szobájában. Lugossy József ny. rk. tanár.

Angolnyelv, I. folyam, hétfőn, kedden, csütörtökön, d. u. 2—3 óráig. VI. terem. Bethlendi Endre hittanszaki s. tanár.

Angolnyelv, II. folyam, szerdán, szombaton d. u. 2—3 óráig. VI. terem. Ugyanazon tanár.

Franczianyelv, I. tanfolyam, hétfőn, pénteken d. u. 5—6 óráig. V. terem. Bürry György nyelvtanár.

Franczianyelv, II. tanfolyam, szerdán, szombaton d. u. 2—3 óráig. IV. terem. Ugyanazon tanár.

Különfélék.

Kegyes adomány. A Kisujszálláson létező „Nagykn-sági takarékpénztár“ február 26-án tartott közgyűlésén, 50 frtot határozott nemeslelkűleg a tiszántuli ref. tanári nyug-dij alapjára.

Vajha e szép példa buzdításul szolgálna takarékpénz-tárainknak, hasonló nemes tett gyakorlására.

Ajándékozás. A ménes-gyoroki egyház templomi szó-székére, az egyház mostani főgondnoka és községi jegyző K o t z ó K á r o l y ur, egy selyem rojtokkal diszitett és 8—9 frt értéket képviselő fekete bársony terítőt ajándékozott a mult héten. Méltó elismerés és köszönet érte!

A középiskolai törvényjavaslat tárgyában Haynald Lajos, bibornok-érsek, a képviselőházi bizottsághoz egy terjedel-mes emlékiratot nyújtott be, melyben tiltakozik „azon elvi felfogás ellen, mely a kath. középtanodákat, a más vallás-felekezeti iskoláktól államjoggyakorlati tekintetben meg-különböztetvén, reájok nézve károsná válható befolyást országos törvény által akar megörökíttetni.“ — Majd a tör-vényjavaslatnak idevágó érveléseit czáfolja, azt bizonyítván, hogy ha a tényleges állapotot a törvény meg nem szünteti, akkor a protestánsokkal szemben jogtalanná dekretálja a kath. egyházat, megfoszja azt s törvényes öreit, a püspökö-ket joguktól, a kath. ifjuságnak egészen kath. szellemben való nevelésre való közvetlen felügyeléstől, a mely valóban nemcsak az 1—2 órai htttanulásra, hanem a nevelés egész irányára terjed. Kiforgatja az iskolákat jogalapjokból, ki-vetközteti természetökből s veszedelmes praecedent állit fel reájok nézve a törvényhozásban.

Előszámlálja azután, hogy a törvényjavaslat meg- vonja a katolikusoktól a tanintézetek feletti közvetlen rendelkezést, az igazgatási jogokat, a vagyonkezelést, a tanárok választását, az évfolyamok és köteles tantárgyak meghatározhatóságát, a tanrendszer, tanterv és tankönyvek

megállapíthatóságát; a fölvétel, vizsgálat, átlépés, érettségi stb. ügyekben való intézkedést. Holott mindezt a többi felekezetek magok gyakorolják. — A tanárképzésnél ajánlja a szerzetes főnökök beadványának figyelembe vételét; egyzersmind kijelenti, hogy van módja az egyháznak oly tanfolyamot s azzal egybekötve a tanárvizsgálatot lehetővé tenni.

A kivitelre nézve pedig azt kívánja: állíttassék vissza az ily ügyeknek egész kiterjedésökben való tárgyalására az egykoron törvényesen fenállott intézmény: a studio rum commissio. Végül áttérve a részletekre, egyes czimek és ű-ok megváltoztatását, illetőleg megtoldását ajánlja.

A „Közoktatás“-ban Dr. Babics vezércikk kezlik a reáliskola reformjáról. — Annak előre bocsátása után, hogy „a reáliskolát a legigazabb magyar nemzeti érdek ápoló eszközének nem vallani határozott vakság“ azon következtetésre jut, hogy a reáliskolák nálunk teljességgel nem feleltek meg hivatásuknak, sőt „elárasztották a hazát minden komolyabb pillanatban magokkal jól tehetetlen quasi szakemberek seregével.“ Nem felelnek meg céljoknak a reáliskolák a mostani 8 éves tanfolyam mellett sem, sőt nem fognak megfelelni mindaddig, míg a reáliskolában is rendes, kötelezett tantárgy nem lesz a latin nyelv. Mert ha a reáliskola tudományos középiskola akar lenni, nem érheti meg a francia nyelv gyakorlati czélu tanításával, hanem sokkal előbbre való feladatául kell ismernie az észgymnasztizálást az idegen nyelvvalakok relatióinak elemzésében és a lélek nemesítést az irodalmi termékek olvasásában.“ Mert „a ki magát ezen téren nem gyakorolta: az a forrásmunkát a szavak ismerete daczára sem érti meg. Ezt a mesterséget — pedig — a franczianyelven a középiskolában csak a latin nyelv ismerete mellett lehet üzni. A nélkül a francia formák fejlődési titkaiba nincs behatolás. Ha a latint most végkép mellőzzük, vagy, risum teneatis! facultativ tárgyként szerepeltetjük, hogy ne hasznát vegyük, hanem csuffá tegyük és lejárassuk: majd egy évtized múlva ismét bebizonyodik, hogy az eredmény nem jó, a francia nyelv nem tette meg azt a szolgálatot, melyet tőle vártak; hát ismét reformálni, ismét valami mást kell próbálni, míg végre a szerencsétlen reáliskolának igazán nem lesz más közönsége, mint, a mely a gymnasiumból kiszorult, vagy az a fiu, a kit az apja tehetesegebb testvérjei közül kimustrált, vagy, no még az, a kit az apja azért vitt a reálba, mert annak az iskolának vala legczifrább a kapuja és legveresebb téglából a fala.“

Révész Imre emlékére a püspöki hivatalhoz befolyt adományok:

A nagy-kőrösi ref. egyházból: az egyház 5 frt, Filó Lajos ref. lelkész 3 frt, Kovács Lajos ref. lelkész 2 frt, A főgymnasiumi tanári testület 5 frt, A tanítóképző intézet tanári kara 2 frt, összesen 17 frt.

Arany György Bogyoszlóról 1 frt.

Péterffy Lajos Ábrányból 1 frt.

A rozsályi ref. egyházban gyűjtetett 1 frt 70 kr.

Ottományi ref. egyházból: az egyház 1 frt, Lökös János ref. lelkész 1 frt, Ifj. Ethey Jánosné 20 kr, összesen 2 frt 20 kr.

Szentpéterszegi ref. egyházból: az egyház 1 frt,

Varga Bálint 1 frt, Szabó Pál 50 kr, Kiss Károly 50 kr, Kerekes Gyula 50 kr, összesen 3 frt 50 kr.

Széplaki ref. egyházból: özv. Péterffy Józsefné 50 kr, Vajda Mihályné 50 kr, Lengyel Pál 50 kr, Miron F. és Antal 50 kr, Takács József 50 kr, összesen 2 frt 50 kr.

Sárandi ref. egyházból: Dombó László 1 frt, N. N. 40 kr, N. N. 20 kr, Egy valaki 50 kr, N. N. 50 kr, Ekes András 1 frt, N. N. 20 kr, Kereszturi József 1 frt, az egyház 1 frt 20 kr, összesen 6 frt.

Ér-Adonyi ref. egyházból: Pete Lajos 10 kr, Id. Szodorai András 10 kr, Csécsi N. Imre ref. lelkész 1 frt, Ifj. Kiss Miklós 30 kr, Kállay Ferencz 10 kr, Szodonay Julia 50 kr, Pásztor Dániel 20 kr, Ifj. Szodorai András 20 kr, Sziky Dániel 20 kr, Rimáy János 30 kr, összesen 3 frt.

H-Bagosi ref. egyházból: Basa Bálint ref. lelkész 2 frt 10 kr, Csellei Károly 1 frt, Basa Gábor 10 kr, Erdőháti Jánosné 10 kr, Szabó Ferencz 10 kr, N. Pap Károly 50 kr, Pap István 20 kr, Sémbu Imre 40 kr, Boruzs Sándor 1 frt, Balla Gáborné 30 kr, Szabó Lajos 20 kr, Kelemen Lajos 50 kr, Pap Lajos 30 kr, Kovács István 20 kr, összesen 7 frt.

Nagy-Rábéi ref. egyházból: Tóth Ferencz ref. lelkész 1 frt, Moravec Károly ref. fitanító 80 kr, Mészáros Lajos ref. tanító 50 kr, Kovács Bálint bíró 50 kr, Ványai Mihály 30 kr, Somi Péter 20 kr, Szabó Imre 30 kr, Dajka Sándor 30 kr, Török Ambruzs 30 kr, Dajka Mihály 30 kr, Bende József 20 kr, Kövér Gábor 30 kr, J. Dajka József 20 kr, H. Dajka József 20 kr, Pete Mihály 20 kr, Buji János gondnok 20 kr, az egyház 1 frt, összesen 6 frt 80 kr.

Pályázati felhívás!

A böldeg emlékeztü Nagy József-féle alapítvány 500 frtos évi ösztöndíjja, az alapító levél b) pontja értelmében, lelkészi pályán vagy tanárságban már érdemmel szolgált vagy szolgáló férfiú részére levén minden 5-dik évben odaitélendő, a végből, hogy az illető ezen összeggel, tudományos szempontból teendő külföldi utazására nézve, segítették: felhivatnak ezen pályázásra jogosultak, hogy ez érdembeli kérvényeiket folyó évi ápril 24-dik napjáig bezárólag, a tiszántuli ref. egyházkerület püspöki hivatalához adják be.

Debreczen, 1882. márczius 5-dik napján.

1—1

Tóth Sámuel,

a Nagy József alapítványi bizottság jegyzője.

Tartalom: A protestánsok adóztatása katolikus egyházi czélokra. L. — A debreczeni Graduálok. Kálmán Farkas. — A heidelbergi káté rövid története. Erdős J. — Egy szó az országos ref. közalap javára. Szabó L. — Nyílt levél K. Hajdu Lajos s többi felejtetlen emlékü kedves öreg barátimhoz. Nagy Menyhért. — Szelid viszhangok. Rácz Károly. — Tárca: Néhány vonás a baseli egyetem legrégebb multjából és jelenéből. Kiss Bertalan. — Tanrend a debreczeni főiskolában. — Különlélék. — Pályázati felhívás.

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel.** Szerkesztő társak: **Békési Gyula, Géresi Kálmán.**